

Motion till riksdagen 2011/12:A302

av **Annika Lillemets m.fl. (MP)**

Sänkt normalarbetstid för jobb, livskvalitet och miljö

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att låta utreda hur normalarbetstiden i ett första steg kan sänkas till 35 timmar i veckan.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att låta utreda hur kommuner och landsting kan stödjas och uppmuntras att öka sin öppenhet för olika arbetstidsmodeller och även erbjuda initiativ till arbetstidsförkortning med bibehållen lön i kommuner och landsting.

Bakgrund

Arbetsfördelningen i Sverige blir allt mer ojämn. Många lönearbetar mer än vad som är bra för dem själva och för jorden, medan andra inte arbetar alls.

I dagens läge med massarbetslöshet och allt mer övertidarbete i Sverige är det mer angeläget än någonsin att dela mer rättvist på lönearbetet. I Långtidsutredningen (1980) påpekades att utan 1970-talets arbetstidsförkortning hade det funnits 500 000 färre jobb då. En sådan klarsyn behövs mer än någonsin. En lägre heltidsnorm kan vara ett sätt att minska arbetslösheten som åter måste beaktas.

Vetenskapliga och tekniska framsteg leder till ständigt ökande arbetsproduktivitet, det vill säga att allt färre kan producera allt mer. Statistik från OECD visar att detta medför att mängden tillgängligt lönearbete per person i den industrialiserade världen minskat sedan 1970. Eftersom man i flertalet OECD-länder tar ut en allt mindre del av produktivetsökningarna som sänkt arbetstid har den konjunkturoberoende så kallade strukturarbetslösheten ökat. Den kan minskas om BNP-tillväxten är större än produktivetsökningen. En sådan strategi är ekologiskt ohållbar om inte energi- och resurseffektivise-

Fel! Okänt namn på

ringen i BNP är större än tillväxten. Hittills har emellertid effektiviseringarna ätit upp av ökad konsumtion. Det är inte realistiskt att hoppas på att ständig ekonomisk tillväxt och ständigt ökad konsumtion i redan rika länder ska åstadkomma ökad sysselsättning, särskilt inte med hänsyn till miljön. En tillväxt som bygger på större resursuttag än vad ekosystemen förmår åter skapa är en oekonomisk tillväxt.

Att åter börja ta ut produktivitetsökningar i sänkt arbetstid snarare än höjd lön och högre vinster är däremot fullt möjligt. Det handlar inte bara om fördelning av arbetstid utan om fördelning av ekonomiska resurser och därmed makt. Fram till 1970-talet kortades arbetstiden stegvis, senast 1973 då 40-timmarsveckan infördes. Det finns folkligt stöd för en sådan linje. De flesta svenskar vill hellre ha mer fri tid än höjd lön, enligt flertalet opinionsundersökningar. Det ger en signal om att ett flertal prioriterar andra värden än ständigt ökad konsumtion och materiell standard.

Samtidigt önskar många deltidsanställda, ofta lågavlönade, heltid. Ofta handlar det om att det helt enkelt inte går att försörja sig på en deltidslön i ett låglöneyrke. En heltidslön som går att leva på är en nödvändighet och borde vara en självklarhet. Med lägre heltidsnorm och en fördelningspolitik som syftar till att minska inkomstskillnader, istället för att öka dem som nu, kan fler försörja sig på sitt arbete. Det är också värt att påpeka att ju mer ekonomiskt ojämnt ett land är, desto längre tenderar arbetstiden att vara. En förklaring är att i mer ojämlika länder krävs det ofta att man finansierar mer av utbildning och sjukvård privat. Ojämlighet driver även på stressande och miljöskadlig statuskonsumtion.

Ekonomijournalisterna Philipp Löpfe och Werner Votobel skriver i sin bok *Arbeitswut* att vi borde tala om arbetsfördelning istället för arbetstidsförkortning. De frågar om vi vill att 40 procent arbetar "normalarbetstid", 30 procent mer eller mindre frivillig deltid och 30 procent vandrar in och ut ur arbetslöshet. De uppskattar den tillgängliga mängden lönearbete till 25 timmar i veckan per tysk i förvärvsaktiv ålder och den fortsätter sjunka. I Sverige har arbetsfördelningen blivit allt mer ojämn. Under 1900-talets båda sista decennier ökade den faktiska årsarbetstiden i två länder i den industrialiserade världen: Sverige och USA. Samtidigt råder massarbetslöshet.

Enligt Statistiska centralbyrån (SCB) uppgick det totala övertidsuttaget i Sverige till 5 miljoner timmar 2010. 800 000 personer, eller var femte anställd, jobbade vid något tillfälle övertid under en vanlig arbetsvecka i slutet av 2010. Det motsvarar 125 000 heltidsjobb. Därtill kommer med största sannolikhet ytterligare ett stort antal övertidstimmar som inte rapporterats in. Många, inte minst tjänstemän i industrin, har förhandlat bort sin övertidsersättning mot extra semesterdagar och även högre månadslön. Gränsen mellan arbete och fritid flyter samman allt mer och många anställda upplever en press att ställa upp och arbeta övertid, även utan ersättning.

Den lagstadgade normalarbetstiden är viktig och kan inte fullt ut ersättas med individuella eller branschvisa avtal. Dels är den en skyddslagstiftning för dem som inte kan välja och inte har en stark förhandlingsposition mot sin arbetsgivare. Dels är normalarbetstiden normerande. Är normalarbetstiden 40 timmar per vecka blir det normalt att jobba just så länge och avvikande att

jobba kortare – eller längre – tid. Oavsett vilken normalarbetstid vi väljer att lagstifta om kommer det givetvis alltid att finnas behov av ytterligare lagstiftning som möjliggör en mer flexibel arbetsinsats i olika skeden i livet. Den som till exempel har småbarn eller närmar sig pensionsåldern behöver ofta få jobba mindre eller inte alls under en period.

En ekonomi byggd på ständigt ökad tillväxt som kräver ökat lönearbete och ökad konsumtion när vi redan förbrukar för mycket naturresurser, är ohållbar, inte minst ekologiskt. Ekonomisk utveckling måste av miljöskäl innebära mer fri tid snarare än ökad materiell konsumtion. I omvärlden pågår en seriös diskussion om detta. Så här uttryckte EU-parlamentets miljöutskott sin syn på kopplingen mellan arbetstidsfrågan, en ständigt växande konsumtion och klimathotet, när det nyligen röstade om ett yttrande för att utveckla sysselsättningspotentialen av en ny hållbar ekonomi:

Europaparlamentet är övertygat om att införandet av resurseffektiv grön teknik inte räcker för att uppnå en hållbar utveckling, så länge som produktivitetsoökningar tas ut som inkomstökningar. Dessutom anser parlamentet att det skulle vara klokt ur ett miljöperspektiv att låta produktivitetsovinster leda till mer fritid och kortare arbetsdagar, i stället för högre löner och ökad konsumtion.

FN:s miljöorgan (UNEP) uttrycker samma insikter i sin rapport Green Jobs (2008). Allt fler forskningsrapporter visar också på sambandet mellan arbetstid, konsumtion och miljöpåverkan. Ett intressant exempel är rapporten Are Shorter Work Hours Good for the Environment? av David Rosnick och Mark Weisbrot vid Center for Economic and Policy Research i Washington. Forskarna konstaterar att amerikaner har 16 procent längre årsarbetstid än västeuropéer och att detta utgör huvudorsaken till att såväl BNP per capita som utsläpp av växthusgaser är betydligt högre i USA. De bedömer att om USA hade reducerat arbetstiden till västeuropeisk nivå skulle man kunnat infria Kyotomålen. En annan intressant rapport har publicerats av en svensk forskargrupp vid institutionen för fysisk resursteori vid Chalmers. De drar slutsatsen att "en ökning eller minskning i arbetstid förorsakar en nästan proportionell förändring i energianvändning och utsläpp av växthusgaser. En minskning av arbetstiden med 10 procent reducerar i genomsnitt energianvändning och utsläpp av växthusgaser med 8 procent ..." (Jonas Nässén, Jörgen Larsson & John Holmberg, The effect of work hours on energy use, 2009).

Sänkt normalarbetstid är en reform som skulle kunna stärka demokratin och den sociala sammanhållningen i samhället. Den skulle också kunna ge förutsättningar för ett mer hälsosamt liv. Delaktighet i samhället och insatser för sina nära kräver tid. Tid är för många idag den kanske allra knappaste resursen. Dagens system där vissa blir sjuka av för hög arbetsbelastning medan andra far illa av arbetslöshet är ett stort resursslöseri.

En klokt utformad arbetstidsförkortning skulle kunna ge både fler jobb och ökad livskvalitet. I Frankrike sänktes normalarbetstiden vid sekelskiftet från 39 till 35 timmar. Den franska arbetstidsreformen var, i korthet, utformad så att företag som nyanställde till följd av arbetstidsförkortningen fick sänkt arbetsgivaravgift under infasningen av 35-timmarsveckan, vilket delvis finansierades genom minskade utgifter för arbetslöshet. Enligt den franska motsva-

Fel! Okänt namn på

righeten till SCB har reformen skapat 350 000 nya jobb för en i sammanhanget blygsam kostnad för staten och utan ekonomiska problem för företagen. Arbetslösheten sjönk med drygt 3 procent i samband med 35-timmarsreformens införande och 70 procent av löntagarna anser att den gett betydande livskvalitetsvinster. Borgerliga franska regeringar har under senare år på olika sätt försökt rulla tillbaka 35-timmarsreformen, men då den förkortade arbetsveckan åtnjuter stort folkligt stöd har man dragit sig för att avskaffa den helt.

På olika håll i omvärlden syns tecken på att arbetstidsfrågan håller på att vakna till liv. I den tyska halvmiljonstaden Bremen har lokalavdelningarna av nästan samtliga fackförbund gått samman med folkrörelser och forskare, däribland den namnkunnige professorn i nationalekonomi Rudolf Hickel, i ett initiativ för arbetstidsförkortning (Bremer Arbeitszeitinitiative www.bremer-arbeitszeitinitiative.de) på vars webbplats man kan läsa följande:

Tvärtemot rådande trend att vi ska vara beredda att arbeta i stort sett när som helst, så behöver vi människor mer av den tid som vi själva fritt förfogar över. Tid för att återhämta oss efter arbetet, tid för andra människor såsom barn, livskamrater, vänner och grannar och tid för föräldrar och äldre som kan behöva en hjälpande hand, men också tid för ett bredare socialt engagemang ute i samhället. Vi måste på nytt bli medvetna om tidsfrågornas avgörande betydelse för att kunna stå emot ekonomiseringen av alla livssammanhang.

Att vi behöver arbeta allt färre timmar för att producera det vi behöver är ur grön synvinkel en möjlighet, inte ett problem. Om hälften av produktivitetsökningarna i Sverige sedan 1980 hade tagits ut i kortare arbetstid hade vi nu haft 32-timmarsvecka. Det handlar om vilket samhälle vi vill ha. Redan 1848 beskrev socialliberalen John Stuart Mill i sitt huvudverk Nationalekonomins principer hur samhället skulle kunna se ut när ”kampen för överlevnad inte längre upptar all energi”. Ökad produktion fortsätter att vara ett viktigt mål bara i mindre utvecklade länder, men i de mest utvecklade behövs istället jämnare fördelning. När de industriella framstegen minskar behovet av arbete såg Mill framför sig hur det kommer att finnas utrymme för kultur och sociala framsteg. Även nationalekonomen John Maynard Keynes förutsåg en ny epok i mänsklighetens historia när effektiviteten i produktionen ökat så att vi inte längre behöver slita så hårt. När människor fått sina behov uppfyllda tänkte sig även Keynes att vi skulle inrätta oss själva och samhället därefter. Men istället för att njuta frukterna av våra framsteg har vi låst oss i en ekologiskt ohållbar konsumtion som förutsätter överdrivet lönearbete. Till råga på allt visar forskningen tydligt att redan rika människor inte blir nämnvärt lyckligare av mer konsumtion. Det handlar också om människosyn. Människan är så mycket mer än en kugge i produktionen och aldrig tillfredsställd konsument, så mycket större än ett anställningsnummer och ett kundnummer.

Det är hög tid att börja dela på arbetet solidariskt och öka människors möjligheter att växa från produktionsfaktorer till individer och medborgare, med tid och kraft att få kultur, föreningsliv och demokrati att blomstra. Lönearbete är bara en del av arbetet och arbetet är bara en del av livet.

Fel! Okänt namn på

Vi föreslår därför att riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening att låta utreda hur normalarbetstiden i ett första steg kan sänkas till 35 timmar i veckan.

Kommuner och landsting är stora arbetsgivare. Det är viktigt att de går före och tar ökat ansvar för goda arbetsvillkor för sina anställda. Kommuner och landsting bör uppmuntras att öka sin öppenhet för olika arbetstidsmodeller och även erbjuda vissa belastade yrkesgrupper, exempelvis inom vård och omsorg, sänkt normalarbetstid med bibehållen lön. Därför bör riksdagen tillkännage för regeringen som sin mening att låta utreda hur staten kan stödja och uppmuntra sådana initiativ.

Stockholm den 2 oktober 2011

Annika Lillemets (MP)

Valter Mutt (MP)

Stina Bergström (MP)

Jan Lindholm (MP)

Jabar Amin (MP)

Tina Ehn (MP)